

Kartlegging og overføring av dokumentasjon om enkeltbarn – et etisk og pedagogisk blindspor

Innlegg på dialogmøte med kunnskapsminister Kristin Halvorsen om stortingsmelding 41, Kunnskapsdepartementet 16. oktober 2009

AV SOLVEIG ØSTREM

Aller først vil jeg takke for invitasjonen til å delta i denne dialogen. Av de få samtalene jeg hadde med Bård Vegar Solhjell, forsto jeg ham dit hen at han mente at de kritiske innspillene var verdt å lytte til, at han faktisk hadde et ønske om en åpen og konstruktiv dialog – og om å forstå hva kritikken gikk ut på. Så til deg, Kristin Halvorsen, vil jeg si at jeg er veldig glad for at du har arvet ideen om dialogmøte, og at du vil videreføre den lyttende holdningen. Og så håper jeg inderlig du ikke arver alt – at du våger å sette spor etter deg i barnehagen på en annen måte enn gjennom kartlegging.

Jeg tror det finnes en oppfatning om at de som er imot kartlegging av alle barn, også er imot at barn skal lære, at det å ”la barn være barn” liksom betyr at det ikke er så nøye med innholdet i barnehagen. Det er helt tvert i mot. Motstanden mot kartleggingspresset bunner nettopp i at det er nøye. Det er av stor betydning hvordan barnehagen møter barns lærelyst og ønske om å leke og utforske verden sammen med vennene sine.

Jeg tar det for gitt at alle her enige om at vi som samfunn har en forpliktelse til å støtte barn i deres læringsprosesser og dermed i deres kreative strev for å orientere seg og finne mening i tilværelsen. Jeg håper vi også er enige om at barnehagen har viktigere mål enn å få dyttet mest mulig målbar kunnskap inn i små barn på kortest mulig tid.

Kartlegging er et blindspor hvis barnehagen skal ”ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling”

I den nye formålsparagrafen for barnehagen heter det: ”Barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling.”

Videre heter det:

Barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. Den skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for fellesskap og vennskap. Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering.

Med andre ord: Barnehagens mål handler om verdier som ikke uten videre kan omskrives i termer som evidens og effekt, utbytte og lønnsomhet. Problemet med kartlegginger og tester er at man glemmer hva som er det egentlige formålet, og at testene i praksis overtar som styringsredskap. Fra USA og England er det grundig dokumentert at tester og kartlegginger er sterke virkemidler som lett blir styrende for det faglige innholdet.

Dette er en tendens vi også ser i norske barnehager. Mer kartlegging har ikke bidratt til å styrke barnehagen som læringsarena, men tvert i mot til å snevre inn barnehagens innhold. Det som har kommet mindre i fokus, er de områdene i barns liv og barns læring som ikke lar seg omdefinere til resultater på en kartleggingsprøve.

Gjennom evalueringen av hvordan rammeplan for barnehagen blir innført, brukt og erfart, *Alle teller mer*, så vi blant annet at fagområdet ”Etikk, religion og filosofi” er svært lite i fokus. Oppmerksomheten rettes i relativt liten grad mot lek. Det samme gjelder arbeidet med de yngste barna. Mens ettåringene fyller opp barnehagene, synes barnehagemyndighet i kommunene å være mest opptatt av å gjøre femåringene skoleklare.

Det mest bekymringsfulle er at barnehagen som kulturarena er under press. Andelen barnehager som oppgir at de vektlegger fagområdet ”Kunst, kultur og kreativitet” har gått betydelig ned de siste fire årene.

De estetiske fagområdene har alltid vært en bærebjelke i barnehagens pedagogikk. Hvis denne bjelken forsvinner er det en stor urett mot barn. For hvis barnehagen skal ”anerkjenne barndommens egenverdi”, er det helt avgjørende at det er rom for ulike uttrykksformer, ikke minst de estetiske uttrykkene.

At kunst og kultur nedprioriteres rammer spesielt de mest utsatte barna, som for eksempel de minoritetsspråklige barna. For vi vet jo det, at musikk og sang, snekring og arbeid med plastelina gjør barn som ikke behersker norsk, likestilt med norske barn, på en helt annen måte enn kommunikasjon som kun baserer seg på verbalspråket.

Noe av det samme kan man si om leken – som rommer de mest avanserte formene for kommunikasjon og metakommunikasjon mellom barn. Hvis målet er å få barn til å ta aktivt del i kommunikasjon med andre, er det avgjørende å støtte barns lekekompetanse og styrke barnehagen som lekearena.

Det ikke nytter ikke å si til de andre barna: ”Nå må dere være greie å leke med Aisha, for hun kan ikke så mye norsk”. Det som er nødvendig, er å støtte Aisha som lekekamerat, hente fram hennes ressurser – det hun kan som ingen andre kan – slik at hun bli en det er interessant å leke med. Dette er mye mer krevende enn å lære Aisha de ordene som tilfeldigvis finnes i en ”språkpose” – eller i noen av de andre læremidlene som følger kartleggingsverktøyene – men det er mye mer avgjørende for å kunne innlemme Aisha i et demokratisk fellesskap.

Kartlegging er et blindspor hvis barnehagen skal fremme barns språkutvikling

Fagområdet ”Kommunikasjon, språk og tekst” er det som prioriteres høyest i arbeidet med å implementere rammeplanen. Men våre funn – i arbeidet med *Alle teller mer* – kan tyde på at den omfattende bruken av kartlegging har ført til en innsnevring av hva språk i barnehagen handler om. Det som vektlegges, er først og fremst er det som lar seg kartlegge. Det vil si, det er mer fokus på formale sider ved barns språk – som uttale og ordforråd – enn på språk i bruk, altså kommunikasjon.

Det kan se ut som grunnholdningen er: ”Først må du lære å snakke, så skal vi lytte til hva du har på hjertet.”

I debatten om kartlegging kan man få inntrykk av at de fagmiljøene som er opptatt av språk, også er tilhengere av kartlegging. Dette bildet er langt fra entydig. Miljøer som utvikler kartleggingsskjemaer, ønsker nok at disse skjemaene skal brukes på flest mulig. Men i flere tunge fagmiljøer, innenfor både pedagogikk og norskdidaktikk, er det mange som er kritiske til generell bruk av kartlegging. Og dette er nettopp fordi de har mye kunnskap om hvordan barn lærer språk.

Problemet med kartlegging er at man ignorerer vesentlige sider ved barns læring. Barns læring og kunnskap er grunnleggende kontekstuell. Kartlegging forutsetter derimot at barns kunnskap kan trekkes ut av sin kontekst: Enten *kan* barnet et bestemt ord eller så kan de *ikke* dette ordet. Så enkelt er det ikke. Det er *konteksten* bestemmer om barnet kan eller ikke kan, om barnet kan forstå og gjøre seg forstått ved hjelp av verbalt språk.

Dette gjelder i og for seg alle sammenhenger der det kommuniseres. Men det gjelder spesielt for små barn, fordi de er relativt uerfarne språkbrukere.

Barn lærer å snakke ved å ta i bruk nye ord. Den feedback de får i den konkrete konteksten, forteller barnet om de bruker ordet riktig eller om de må prøve ut nye måter. Kommunikasjon handler om en som snakker og en som lytter. Ved hjelp av den som lytter, kan også barn som ikke har verbalt språk, gjøre seg forstått. Men dette forutsetter at den som lytter kjenner barnet og er velvilling innstilt og prøver å forstå barnets lyder og kroppsspråk. En kartleggingsprøve er derimot såkalt nøytral: Den kjenner ikke barnet og har heller ikke noen innebygd evne til å lytte.

Min kollega Liv Gjems (som helt klart burde vært her i dag!) har nylig publisert resultater fra et stort forskningsprosjekt om hvordan barn lærer språk. Hennes studie viser flere eksempler på at barn som skårer dårlig på tester, kan mye mer enn det som testen fanger opp.

Vibeke Grøver Aukrust, som trolig er den som har mest oversikt over internasjonal forskning på dette feltet, sier klart at det som har betydning for hvor gode *lesere* barn blir (som 11-åring), ikke er den type ferdigheter som kartleggingsprøvene fanger opp. Det som har betydning, er at de får allsidige erfaringer med ulike språkbrukssituasjoner. Det dreier seg altså om språk der det hører hjemme – i sin hverdagskontekst!

Kartlegging og overføring av dokumentasjon fra barnehage til skole går på akkord med hensynet til personvern og etikk

Et av problemene med kartlegging av enkeltbarn – og da særlig når opplysninger om barnet overføres til skolen – er at man ignorerer hensynet til etikk og personvern. De siste ukene har kritikken mot datalagringsarkivet fått mye oppmerksomhet. Når det er snakk personopplysninger om voksne, er protestene sterke og det er lett å finne argumenter. Det kan se ut til at små barn er langt mer ubeskyttet! Noe av det vi fant i arbeidet med *Alle teller mer*, er at det er lite refleksjon omkring etikk og personvern.

I tillegg er det noen store etiske dilemmaer ved kartlegging som har å gjøre med voksnes enorme voksnes definisjonsmakt i forhold til små barn. En forutsetning for en kartleggingsprøve er at verken den som tester eller den som testes, stiller spørsmål ved premissene for testen. Det er verdt å minne om hvor prisgitt barn er i møte med voksnes makt. Voksnes definisjoner av hvem barn er, hvor de står og hva de kan, har en tendens til å bli stående som gyldige sannheter om barna når de formuleres som et målbart og tilsynelatende nøytralt resultat i en test.

Lære av andres feil eller gjøre alle erfaringer selv? Se til Danmark og Sverige – og til Island!

Kan vi i Norge lære noe av andres feil, eller må vi erfare alt selv?

I Danmark valgte en konservativ regjering å ignorere rådene fra fagmiljøene – og innføre språkvurdering av alle treåringer. Nå har omsider regjeringen lyttet – og gjort retrett. Det skal fra nå av være opp til pedagogene i barnehagen å vurdere hvilke barn som trenger spesiell oppfølging i sin språkutvikling.

I Sverige har det det siste tiåret vært en tendens til at barnehager fokuserer på enkeltbarns ferdigheter og definerer læringsmål knyttet til barnas alder. Skolverket (som tilsvarer vårt utdanningsdirektorat) har nå gått ut med klar melding om at denne praksisen er uønsket og i strid med *Läroplan för förskolan*. Det er virksomheten som skal vurderes, ikke det enkelte barn. I stedet for mer fag og mer skoleforberedelse har man innført *Lek*, *Skapande* og *Helhet och allsidighet* som egne temaområder.

Det er også god grunn til å se til Island. Barnehagen på Island heter ”leikskola”. I dagens norske utdanningsdebatt ville lekeskole nærmest være ensbetydende med liksomskole, eller tuleskole. Det interessante med Island er i og for seg ikke navnet, men kravet til kompetanse: For å lede det pedagogiske arbeidet i ”leikskolan”, må man ha fem års førskolelærerutdanning! Å vektlegge barns lek er med andre ord noe helt annet enn å si at det ikke er så nøye.

Hva er alternativet til kartlegging?

Omfattende bruk av kartlegging er i seg selv et blindspor. Når vi i tillegg vet at det mangler kompetanse på alle nivåer i barnehagesektoren kan synes vanskelig å realisere barnehagens formål.

Det er grunn til å understreke betydningen av å øke andelen førskolelærere til minst 50 %. Jeg vil også peke på en mulig vei å mot en høyere andel kvalifisert personale, nemlig å satse mer målrettet på flere fagpersoner med utdanning *utover* bachelornivå. Det er på høy tid å begynne å snakke om femårig utdanning for førskolelærere. Førskolelærere er en gruppe som er motivert for videreutdanning. Nå bør denne gruppa stimuleres til å ta masterutdanning. Det vil måtte bety nye retningslinjer og øremerkede midler, slik at det å ta en master gir økonomisk uttelling. Jeg tror dette vil være en raskere vei til økt andel førskolelærere. Og det vil øke sjansene til få kommune med på det løftet som skal til for å oppnå større pedagogtetthet. For dersom det er kvalifisert personale i lederstillinger – både blant styrere og i kommunene – vil de tydeligere se behovet for og bli pådrivere for å få flere førskolelærere inn arbeidet med barna.

Det er også behov for mer kompetanse på nasjonalt nivå. Kanskje det er en ide å opprette et nasjonalt senter for barnehagekunnskap. Det er i alle fall verdt å påpeke at ingen av de åtte nasjonale sentrene vi har i dag, har barnehagen som sitt spesifikke område. Alle sentrene er opprettet primært med tanke på skole og opplæring. Kanskje er dette noe av grunnen til at en del av de verktøyene som utvikles til bruk i barnehagen, samtidig mangler referansene både til barnehagens pedagogikk og til barnehagens styringsdokumenter som lov og rammeplan.

Det er opplagt mange alternativer som er bedre enn å satse på mer kartlegging. Jeg håper, Kristin Halvorden, at du vil se etter helt andre løsninger når du med all din politiske tyngde skal sette spor etter deg i arbeidet med kvalitet i barnehagen.